

hangmagasságokat, a hangszíneket, a tempó-arányokat is, csak éppen magát az alapvető, az átfoglaló tempókat és az árnyalásokat, hangsúlyokat nem bízhatja a metronóm gépi eszközére, ezeket a karmesterre kell bízni. Csak éppen ezeket nem... És mennyi szabadsága, az invenciónak, a léleknek, az egyéniségnek mekkora alkotó területe marad még így is, a karmesternek is, a zenei interpretáció lényegesen reprodutívabb műfajában!

Az tehát kétségtelen, hogy a rendező a darab tolmácsolásának mikéntjében szuverén. De mi az, amit tolmácsolnia kell? Mégis csak: a darab. Sőt: nemcsak a darab szavai és szerzői előírásai, hanem több is ennél: a darab lényege, lelke, legmélyebb intenciói, támadatának, megszületésének legintímébb, legszűzebb és legátfogalóbb vonalai... Ez az, aminek minden külső eszközön innen és túl, inspirálnia kell a rendezőt, akár a legszabadabb és legmerészebb interpretációban, színpadi fogalmazásban is. Sőt éppen ettől, csakis ettől kaphatja alapvető szempontjait és ötleteit, azokat, amelyekben van erő és lélekzet egy egész előadás, egy teljes rendezői alkotás egységes felépítésére, átfogó lendületére. Csakis ez lehet az az alap, melyre az egész hangszerelést, az egész előadást állíthatja.

És ezen a ponton válik el a szabad rendezői alkotás a kicsinyes és külsőséges ügyeskedésektől, trükköktől, rendezői viccektől, melyek sosem a lényegre tartoznak, sosem a legmélyebb írói titkokra világítanak rá hirtelen és intenzív magnéziumfényvel... hanem mindig csak a felületen maradnak, sőt a figyelmet a lényegről elterelik, tehát hamisítanak is.

És ez a rendezői szabadságnak az a foka, melynek már nincsen művészi jogosultsága sem. Eddig már nem mehet a színpad szabadságharca, az *írótól ellenkező irányban* már nem keresheti a maga lehetőségeit.

Az előadás stílusának a rendező imaginációjában kell élnie. Ez már eleven élet, de a színpadi megvalósításig még nagy az út: ott már nem elég a rendező imaginációja, ott már a rendező szuggesztív erején múlik minden. A színpadon nem elég az elképzelés; az eredmény: a kivitel kérdése.

Valahogyan minden darabnak más a

stílusa; ugyanazon korbeli író, sőt esetleg ugyanazon író mindegyik darabjának is. Stílus alatt nem, vagy nem csak a kor, hanem a darab tartalma, művészi szándéka szerint való stílust kell érteni. A stílus a mű leglényegesebb, legbensőbb — a támadathoz legközelebb eső — vonalait fogja össze egy szétöröszölhetetlen pánt egységébe és az előadás veretét, szuggesztív egységét, alaptónusát és ritmusát jelenti, melyben minden szín, hang és mozdulat összecsendül. Természetesen nemcsak az úgynevezett stilizált, hanem a legnaturalisztikusabb darabnak is van stílusa, mely az előadásban minden szó, minden hang színértékét, hangmagasságát, minden dekoráció-részlet, világítási hatás és minden mozdulat valóját meghatározza. Mindez, persze, már nem kiszámítás, pontos rendezői előírás kérdése. Mindennek a rendező imaginációjában... nem: a rendező ujjja hegyén kell vibrálnia, élnie...

Egy rendezőn a színészei kóros állapotot — mondhatjuk így is: bizonyos trance-ot — figyeltek meg. Egészen más hangon mondta reggelenként azt, hogy: jó reggelt! — ha Goethe és más hangon, ha Sardout kellett próbálnia a színpadon...

Ezt a trance-ot a színésztől is szinte kötelezően lehetne elvárni a próbákon. És ezek a különböző kóros állapotok alapján nem okoznak ütközést... A színész teljesen és szabadon kiélheti magát a szerepében; a rendező akár mindent elfogadhat, amit a színész magával hoz, ha jó az, amit hoz: csak aztán következik az ő összefoglaló, összeolvasztó, az előadás egészét fölvetítő, stílust formáló munkája.

Rákosi Jenő egyszer azt írta nekem: »a színész játssza a szerepet, a rendező játssza a darabot«. Ennél a néhány okos szónál erről talán nem is kell többet mondani. (Bárdos Artúr ár.)

Rendező. (A latin ordinator: rendelő szóból.) Azon színházi faktor, aki a színdarabot rendezi.

Az a szabatosság, amelyben a nagyközönség szeretettel gyönyörködik, a színpadi rendező kemény munkája. Nehéz az ő feladata, mivel az egész mű kerekded-sége, egyöntetűsége nem csupán egyéni felkészültségtől, hanem az előadó interpre-